

KURUÇAY HÖYÜĞÜ KAZILARI 1988 ÇALIŞMA RAPORU

Prof. Dr. REFİK DURU

Kuruçay Höyüğü'nde 31 Temmuz - 18 Eylül 1988 tarihleri arasında yürütülen 11. dönem çalışmaları ile 1978 yılından beri, kesintisiz devam eden kazılar bitirilmiştir. İ. Ü. Edebiyat Fakültesi adına, Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün büyük ölçüdeki parasal desteğiyle sürdürülmüş olan kazıların son mevsiminde, Edebiyat Fakültesi Dekanlığı, Türk Tarih Kurumu Başkanlığı ve Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Başkanlığı da bazı önemli harcamalarımızı karşılamıştır.

Başkanlığımız altında Dr. Gülsün Umurtak, mimarlar Ayşe ve Süreyya Saruhan, arkeologlar Muharrem Kıcı, Semra Koçak, öğrencilerimiz Hakan Özçelik, Deniz Usta, Oya Şenkardeşler, Berna Tuncer ve fotoğrafçı Güven Ürkmez ile Genel Müdürlük Uzmanı, Arkeolog Mustafa Oral Erbay'dan oluşan kazı kurulumuz, bir yandan höyükteki çalışmaları geliştirirken, öte yandan Kuruçay Köyü'ndeki kampımızda, kazı sonuçlarının yayını için gerekli çizim ve diğer işleri tamamlamıştır. Programlanan işlerin büyük bölümü yapılmış, mevsim sonunda kazı alanının etrafı tel örgü ile çevrilerek, höyük terk edilmiştir.

Son kazı mevsiminde çalışmalar, höyüğün kuzey ve kuzeydoğu kesimlerinde yoğunlaştı. Bu alanlarda 1987 kazı mevsiminde bazı temeller izlenmiş, ancak bunların planları tam anlaşılmadan kazılar bitmişti. Bu yıl kuzey yamaçtaki toprak atma yerinin hemen bitişiğinde derinleşildi ve söz konusu 1987 duvarları izlendi. Bu kesimde höyüğün en eski yerleşmelerine ait olduğunu saptadığımız ve 12. yapı katı adını verdiğimiz temeller bütünüyle ortaya çıkartıldı. Erken Neolitik Çağ'a (ENÇ) tarihlediğimiz ve çok uzun bir süre bazı ekler ve düzeltmelerle kullanılan bu yapıların en az iki mimarlık evresi geçirdiği anlaşılmıştır. 12. katın eski olan yapı evresinden, bugün kuzey duvarı yamaçtan aşağı uçmuş olan büyük bir ev ele geçmiştir (Lev. 1; 2/1). Dıştan dışa uzunluğu 10 m. ve genişliği 8 m. ci-

varında, trapez planlı olan evin dış duvarları 1 m. kalınlıktadır. Evin her duvarı bir başka usta tarafından farklı büyüklükte taşlar ve tek-nikle örülmüştür. Kapı yeri belli değildir. Oda içinde, taban üzerinde çok sayıda ezgi taşı ile el değirmeni parçaları bulunmuştur. Bu yapıya bir süre sonra, doğudan ikinci bir ev eklenmiştir (Lev. 2/2). Bu ikinci evin temelleri birincinin temelinden biraz yukarıda kalmıştır. Daha küçük olan evin doğu duvarı hafif kavislidir. İki ev arasında geçişi sağlayan bir kapı bulunmaktadır. Oda ortasında at nalı planlı bir ocak ile değişik yerlerde ateş yakma yerleri saptanmıştır. Bu odada da pek çok ezgi taşı *in-situ* durumda ele geçmiştir.

12. katın üst evresinde ilk iki eve güneyden bir başka yapı birleştirilmiştir (Lev. 1). Duvarları büyük ölçüde yıkık olan bu yapının ölçüleri 8 x 6 m. dir. Evin kuzeydoğu köşesine açılmış olan bir kapı, bir süre sonra küçük bir ek ile kapatılmış veya çok daraltılmıştır. Bu yapım evresinin sonuncu mimarlık kalıntısı, üçüncü evden güneye doğru bağımsız olarak gelişen, 8 m. uzunluğundaki duvardır. Hiçbir yönden bir başka duvarın birleşmediği 1 m. kalınlığındaki bu duvar, iki uçta düzenli biçimde kesilmektedir. İşlevini saptayamadığımız bu duvarın daha güneyinde ve doğusunda, herhangi bir yapı bulunmadığı gibi, iki yöne de dönüş yapmadığı anlaşılmaktadır.

12. kat yerleşmesinde çok sınırlı sayıda halkın veya çok kalabalık olmayan bir ailenin oturmakta olduğu söylenebilir. Evler gerek-sinmeye göre ardarda yapılmışlar ve kendilerini korumak amacıyla evlerin duvarları kalın tutulmuştur. Yerleşmenin etrafını çevirecek ayrı bir surun düşünülmediği anlaşıyor.

Höyüğün doğu yamacı yakınlarında 1987 yılında bir derin sondaj yapmış ve ana toprağa benzeyen birikim içinde bazı seramik parçaları bulmuştuk (*Duru, R., Belleten 203, s. 655 v.d.*). Bu yıl bu çukuru (A Sondajı) genişlettik. Geçen yıl olduğu gibi, bu çalışma mevsiminde de, çok küçük parçalar halinde keramik topladık. 1988'de ayrıca 12. kat yapılarının temellerinin altına inen bazı sondajlar yaptık. I/4 karesinde açtığımız C çukurunda (Lev. 1), yine ana toprak görünümlü toprak içinde A çukurundaki keramiğin benzeri olan parçalar bulduk. Bu iki çukurdan toplanan keramik 12. kattan daha derinden gelmektedir ve dolayısıyla daha eski olduğunda kuşku yoktur. Ancak bu malzemenin ait olacakları hiçbir yerleşmenin yapı izine rastlanılmamıştır. Acaba çukurlar çok dar oldukları için mi mima-

ri kalıntı bulunmamıştır? Biz bu keramiğin, bulunduğu yerlerde *in-situ* olduğunu sanmıyoruz. Bunlar büyük bir olasılıkla daha doğudaki biraz yüksek kesimlerden sürüklenerek gelmiş olmalıdırlar. Kuruçay'ın en eski buluntuları olan bu keramiğin ait olduğunu varsaydığımız yerleşmelere, 13. yapı katı adını verdik. Bu yerleşme de ENÇ'ye aittir.

Erken Neolitik Çağ buluntuları

13. kat buluntuları tümüyle keramikten ibarettir ve 150 kadar, çok küçük parça toplanmıştır. Bu keramik genellikle kabaca hamurlu, iyi pişirilmemiş gevrek mallardır. Yüzeylerde bazen boşluklar oluşmuştur. Açıklama her parçada olmakla birlikte pek iyi değildir. Bir iki parçada kenarların çok ince olması ilginçtir. Keramik kendi içinde bazı alt gruplara ayrılabilirse de, çoğunun yapım teknik ve biçimlerinin birbirine benzediği gözlenmektedir. Örneğin bazı parçalar üzerinde kırmızımsı, silik ve zayıf bir boya astar varken, bazılarında bu astarın sürülmediği, ancak bunların hamurlarının ve kap biçimlerinin aynı olduğu görülmektedir. Kapanan ağızlı, S profilli çanaklar, geniş karınlı, hafif boyunlu çömlekler çok tekrarlanan biçimlerdir. Dikine ip delikli silindirik tutamaklar da çok yapılmışlardır. Bir iki parça üzerinde kırmızı pembe boya ile bezek yapılmıştır. Koyu yüzeye yapılan bu bezeme zorlukla seçilebilmektedir. Bir ağız parçası üzerinde, boya bandların ağızdan dibe, kalın bandlar halinde indiği görülmektedir.

12. katta keramik bol ve 13. kata oranla çok gelişkindir. 12. kat çanak çömleğinin sayıca en büyük grubunu gri-bej hamurlu olanlar oluştururlar. Bu grup mallar üzerinde bazen kırmızı boya astar, bazen de hamur renginde bej astar vardır. Bej astarlıların üzerinde genellikle kırmızı boya ile bezek yapılmıştır. Hamurlar iyi elenmiş ve katkı konmamıştır. Kenarlar bazı parçalarda olağanüstü incedir. Açıklama genellikle iyi ve pişme oldukça yüksek ısı veren fırında yapılmıştır. Bezemeli olanlarda bezek çoğu kez kalın band, şevron (Lev. 3/6) ve geometrik olmakta, bazı örneklerde de kıvrık bandlar ve anlamını bilemeyeceğimiz sembolik-fantastik bezekler kullanılmıştır.

Kaplar biçim açısından çok çeşitlenmiştir. Kuruçay Höyüğü'nün Geç Neolitik ve Erken Kalkolitik Çağlarında çok sevilen, aynı zamanda tüm Burdur Bölgesinin çok tekrarlanan S profilli çanakları, oval çanakları bu katta başlamaktadır. Ayrıca kapanan ağızlı,

hafif boyunlu, kısa boyunlu çömlekler, akıtacakları hafifçe belli edilmiş testiler de (?) ortaya çıkmaktadır. Dikine ip delikli tutamaklar çok yaygındır. Bunlar yanında yatay delikli, ortaları basılmış, yandan bakıldığında hayvan başını hatırlatan tutamaklar, yalancı kulpolar da yapılmıştır. Kapların dipleri çoğu kez basitçe düzleştirilmiş, bazen de düz dipler hafifçe kalınlaştırılarak belirtilmişlerdir. 12. katın ikinci evresinde, keramik gelişmesi kesintisiz sürmektedir. Boyalılar artmakta, bu arada yeni biçimler ortaya çıkmaktadır. 13 ve 12. katlardan gelen keramik yanında bu evrede yeni bir mal türü de görülmeye başlamaktadır. Bu yeni türler kırmızı hamurlu, kaba, kalın kenarlı bir maldır. Dış yüzler bir aletle düzeltilirken derince çizikler oluşmaktadır. Bu tür mallarda daha çok derin tabaklar yapılmaktadır. Pişmeler daha iyi gibidir.

12. kat keramiği arasında üzeri kabartma bezeli bazı parçalar da vardır. Bunların bazıları, çömleklerin iri silindirik tutamaklarının üst uçlarından aşağıya sarkıtılmış kıvrık kabartmalar halindedir. (Lev. 3/1). Bir boğa başı ve boynuzları betimlenmek istenmiş olmalıdır. İki küçük parça üzerinde kuş (Lev. 4/3) ve deve (?) (Lev. 4/4) tasviri görülmektedir. İki amorf karın kırığı üzerinde ise, insana benzeyen kabartmalar yer almıştır. Birinde kollarını ve bacaklarını iki yana açmış bir figür vardır (Lev. 3/2 : 4/1). Baş belirtilmemiş, başın olması gereken yer sivrileştirilmiştir. Göğüsler kabarıktır ve bel kemiğinin yeri derince bir çizgi ile vurgulanmıştır. İkinci parçadaki kabartma, bir hayvan postunu da hatırlatmaktadır (Lev. 3/3; 4/2).

ENÇ katlarının küçük buluntu açısından zengin olduğu söylenebilir. Buluntular arasında 12. katın eski evresi tabanları üzerinde bulunmuş bazı taş aletler önemli bir yer tutmaktadır. Sayıları 30 civarında olan bu eserler yassı, yuvarlak dere taşlarının kenarlarından yongalar çıkartılmasıyla elde edilmiş kazıyıcılardır. Çapları 4 - 10 cm. arasında değişen bu kurs biçimli kazıyıcıların bazıları çok iri ve kabaca yapılmışlardır (Lev. 4/8). Taşların sadece bir kenarından özensiz şekilde yongalar çıkartılmıştır. Bu görünümleri ile Paleolitik Çağın çakıltaşı aletlerine (Pebble tool) benzemektedirler. Ancak büyük bir kısmının yapımında kullanılan taşlar çok zariftir ve kenarlardan çıkartılan yongalar küçük ve özenlidir (Lev. 3/4-5; 4/5-7). Kazıyıcıların kenarları keskinleştirilmiştir.

1988 kazı mevsiminde çalışılan 13 ve 12. katların tarihlenmesi için yeterli arkeolojik belgeye sahip değiliz. Kuruçay'ın yakın çev-

resinde ve Anadolu'nun diğer bölgelerinde söz konusu katların buluntu ve keramiğini karşılaştırabilecek malzeme yok denecek kadar azdır. 13. katın keramiği, Kuruçay kazı kurulunun 1985/86 yıllarında Hacılar'da yaptığı nekropol arama çalışmaları sırasında bulunduğu kırmızı boyalı tabanlar üzerinde ele geçen az sayıdaki keramik ile çok yakın bir benzerlik içindedir (*Duru, R. a.g.y.*, s. 656). Ne var ki, Hacılar'daki keramiğin de tarihlenmesi için, Kuruçay 13. kat buluntularında olduğu gibi, karşılaştırma yapılabilecek malzeme yoktur. Hacılar'da saptadığımız kırmızı boyalı tabanlar, James Mellaart'ın kazıları sırasında bulunmuş olan ve Akeramik olarak isimlendirilmiş olan yerleşmelerin uzantıları olmalıdır. Biz bu tabanların ait olduğu yerleşmelerin keramikli olduklarını saptadıktan sonra, bu kültürün ENÇ olması gerektiğini önermiştik. Bu durumda Kuruçay 13. katı da aynı şekilde Erken Neolitik olarak tanımlamak gerekmektedir.

12. kat mimarlığı Anadolu'da benzersizdir. Hacılar'da bu tür bir mimari bilinmemektedir. Bu kattan gelen küçük buluntular Hacılar Geç Neolitik katlarında bulunmuş malzeme ile bazı ilişkiler içinde gibi görünmektedir. Genelde keramik yapımı her iki merkezde birbirine çok benzemektedir. Ancak bu benzerlik, bölgede keramik geleneğinin ENÇ'den Erken Kalkolitik sonuna kadar kesintisiz sürmesi nedeniyle. Silindir kulplara boynuzlar eklenerek boğa başına benzetilmesi, Hacılar VI. kat keramiğinde de görülmüştür (*Mellaart, J., Hacılar II, Fig. 56/3*). Bizce Kuruçay örnekleri Hacılar örneklerine oranla daha arkaiktirler ve daha erkene ait olması büyük olasılıktır.

12. katın kabartmalı parçaları arasındaki insana benzeyen tasvirler Anadolu'da tam paralel vermiş değildir. Son yıllarda bazı merkezlerde kurbağaya benzetilen kabartmaların varlığından söz edilmiş olmakla birlikte, henüz yayınlanmış örnek bilmiyoruz.

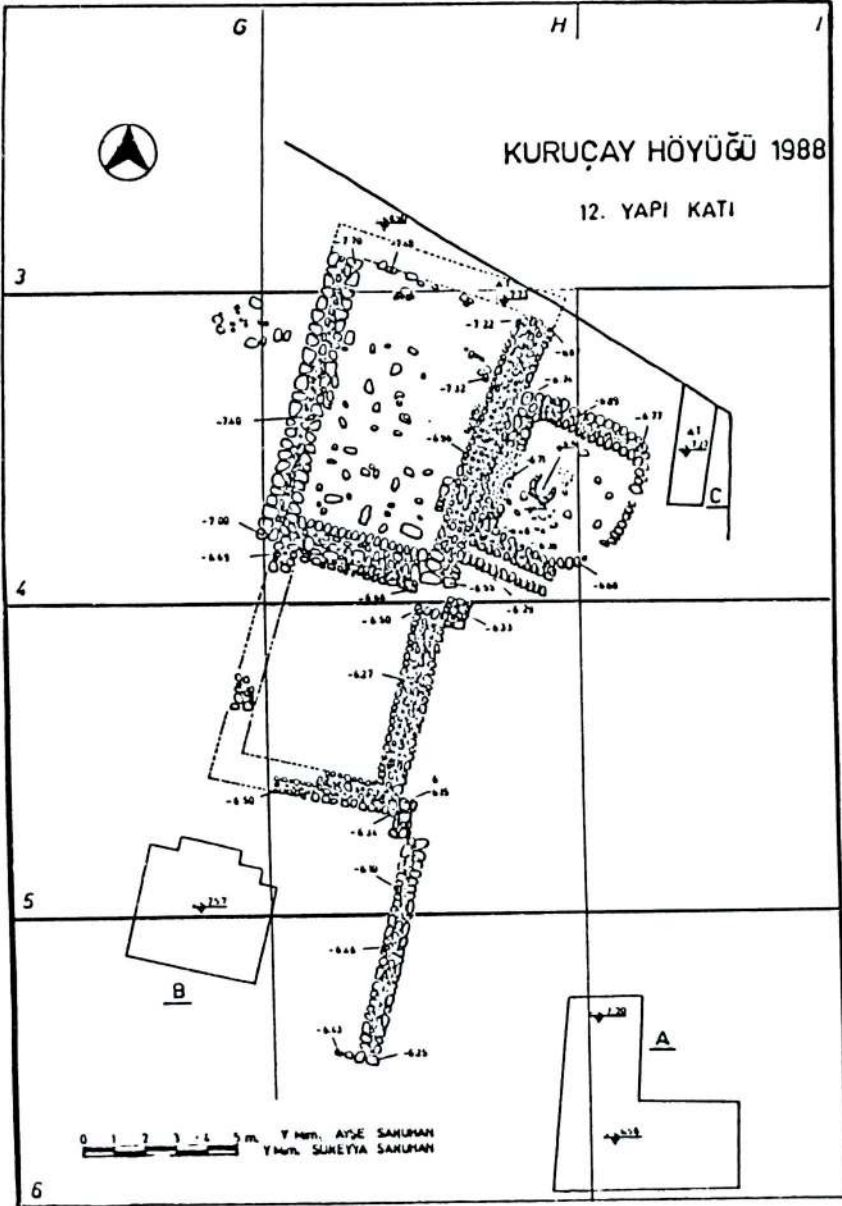
ENÇ tabakalarının önemli buluntularından olan yuvarlak kazıyıcıların Anadolu ve yakın çevresinden yayınlanmış malzeme içinde benzerlerini bilmiyorduk. Meslektaşımız Doç. Dr. Mehmet Özdoğan bize Çayönü ve Fikirtepe malzemesi içindeki yuvarlak kazıyıcıları gösterdi. Biçimlerde bazı değişiklikler bulunmakla beraber Çayönü, Fikirtepe ve Kuruçay kazıyıcıları tip olarak birbirinden farksızdır. Birbirinden çok uzak üç merkezin, böylesine ortak buluntu vermesini, çok ilginç ve önemli buluyoruz. Çayönü'nde bu eserler Kera-

miksiz Neolitik evreden gelmişlerdir. Fikirtepe kültürü bilindiği gibi, tartışmalı olmakla beraber, Erken Neolitik Çağ'a tarihlenmektedir. Bizim buluntularımızın ENÇ'ye ait olduğunu düşünüyoruz. Kanımızca bu aletler Neolitik öncesi geleneklerin devamı niteliğindedir ve Anadolu Neolitiği içinde ilerde sayılarının artması şaşırtıcı olmayacaktır.

ENÇ'ye tarihlediğimiz 13 ve 12. katların birbirini aralıksız izlediğini sanmıyoruz. Hatta 13. katla 12. kat arasında, süresini tam olarak bilemeyeceğimiz, ancak uzunca olduğunu düşündüğümüz bir tarih farkının olduğunu varsayıyoruz. 13. kat keramiği ile Hacılar'ın "Sözde Akeramik" katları keramiği arasındaki benzerlikten yukarıda söz etmiştik. Bu benzerlik eğer gerçek ise iki tabakanın çağdaş oldukları da kabul edilmelidir. Hacılar Akeramik katı için J. Mellaart'ın verdiği C 14 tarihi M. Ö. 7040-180 dir (*Hacılar I*, s. 93). Eğer bu tek ölçüme güvenecek olursak, Kuruçay 13. katı da M. Ö. 8. bin yılı sonlarına koymak gerekecektir. Bizim 13. katta bulduğumuz hayvan kemiklerinden henüz C 14 tarihlemesi yapılmamıştır. İlerde hem 13. kat hem de 12. kattan alınacak yeni tarihlerle bu konularda daha kesin konuşacağımızı umuyoruz.

Son kazı mevsiminde elde edilen bilgiler, Anadolu'nun batı kesiminde hiç bilinmeyen ENÇ kültürünün Kuruçay'da varlığını kanıtlamaktadır. Bu durumda Kuruçay Höyük, küçük ölçülerine karşın, Anadolu'nun bu bölgesi için Erken Neolitik'ten kesintisiz Geç Neolitiğe, Erken Kalkolitiğe ve oradan yepyeni bir kültürel sürecin başladığı Geç Kalkolitiğe ve giderek İlk Tunç Çağ içlerine kadar devam eden bir gelişimi tek başına temsil etmektedir. Bu süreçte bazı kesintiler olsa bile, sağlam stratigrafik saptamalarla Kuruçay, Anadolu prehistoryası için çok önemli bir sit, bir anahtar merkez konumunu kazanmış olmaktadır.

İstanbul, Ocak 1988
Prof. Dr. Refik DURU

Lev. 1

Refik Duru

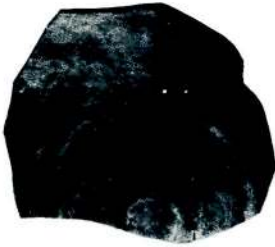

1

2

Lev. 2

1

2

3

4

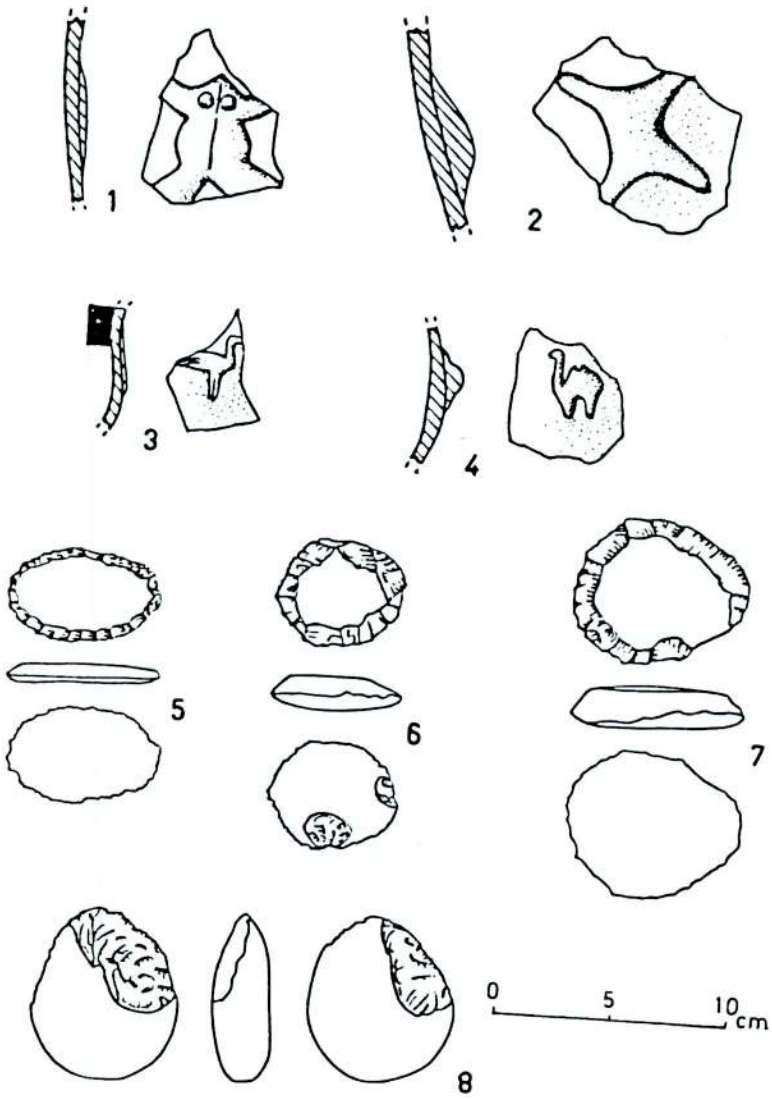
5

6

Lev. 3

Lev. 4